

před vážnými geopolitickými důsledky, které s sebou patrně přinese lidmi způsobené globální oteplení, resp. s ním spojený vzestup světového oceánu, nedostatek pitné vody a rozrůstání pouštních oblastí. Tento společensky angažovaný tón je u knihy s archeologickou tematikou (zejména ve středoevropském prostředí) poněkud neobvyklý, ale o to vítanější.

**Jonathan Z. Smith, *Relating Religion: Essays in the Study of Religion*, Chicago and London: The University of Chicago Press, 2004, 427 s.
ISBN 0-226-76387-0**

Jan Blaško, FF MU, Ústav religionistiky

Pokud se odhodláme k recenzování knihy, od jejíhož vydání již uplynuly dva roky, je vhodné uvést, co nás k tomu vede, v čem tkví aktuálnost našeho počínu. Nuže, ač by to v mnohých jiných případech mohlo budit rozpaky, zde by mělo postačit poukázat na jméno autora, který na poli religionistického bádání zanechává svou práci nepřehlédnutelnou stopu již déle než čtvrt století.

Jonathan Z. Smith je profesorem humanitních věd na University of Chicago.¹ Z jeho rozsáhlého díla stojí za pozornost zejména následující tituly: *Map is Not Territory* (1978); *Imagining Religion: From Babylon to Jonestown* (1982); *To Take Place: Toward Theory in Ritual* (1987); *Drudgery Divine: On the Comparison of Early Christianities and the Religions of Late Antiquity* (1990). Dodejme, že v roce 1995 vyšel velký slovník *The Harpercollins Dictionary of Religion*, do něhož Smith jednak sám přispíval a rovněž byl jeho spolueditorem. Smith sám sebe prezentuje jako esejistu, který opisuje přednášky. Podle svých slov vždy spatřoval úzký vztah mezi studiem náboženství a promýšlením výuky a vzdělání. Jeho práce jsou tak vesměs soubory esejů či přednášek, z nichž některé se přímo zabývají otázkami vysokého školství (srov. 2004: 44, pozn. 41). Těžiště Smithovy práce se nicméně nachází v jeho badatelské činnosti v rámci religionistiky, kde neotřele a hlavně precizně analyzuje zavedené pojmy a přístupy a poukazuje na otázky, které jsou s nimi spjaty a které je třeba zodpovědět, či problémy související s jejich nedostatečně kriticky reflektovaným užíváním. Jeho snahou je pročistit zorné pole religionistiky od chybných předpokladů, ideologických východisek, skrytých předsudků či tradovaných klíšé a zajistit podmínky, které by nakonec umožnily vědecky korektní srovnávací studium náboženství. Pohled na to, jak si v tomto svém úsilí Jonathan Smith vede, vzbuzuje u religionisty respekt a žádá si jeho náležitou pozornost.

¹ Pokud máme být přesní, tak titul jeho postavení zní Robert O. Anderson Distinguished Service Professor of Humanities, in the College and the Committee on the Ancient Mediterranean World at the University of Chicago.

Předkládaná kniha *Relating Religion* je souborem sedmnácti esejů, které autor napsal mezi roky 1983 a 2002. Čtyři z nich jsou zde publikovány vůbec poprvé.² Knihu, kterou Jonathan Smith věnuje třem svým dlouhodobým kolegům a přátelům J. Neusnerovi, H. H. Pennerovi a B. L. Mackovi, uzavírá jedenáctistránkový dodatek sestávající z chronologického přehledu všech jeho publikací, které vyšly v období let 1966 až 2003 (viz 2004: 391–401). Od vydání *Imagining Religion* se nám tak do rukou opět dostává dílo, které přehlíží určitý úsek vývoje autorova bádání. Vedle rozvíjení Smithových již klasických komparatistických témat a kategorií jako jsou funkce taxonomie a klasifikace v religionistice, problematika zobecnování (*generalization*), konstrukce diference (*construction of difference*) či otázka přepisu (*redescription*) kánonu jsme seznamováni i s některými novějšími koncepty ve Smithově práci, jako je například koncept překladu (*translation*) či familiarizace (*familiarization*).

U studenta religionistiky však největší zájem patrně vyvolá hned úvodní esej *When the Chips Are Down*,³ který je Smithovým prvním autobiografickým počinem. Díky přehlednému a zvláště věcnému zpracování eseje se tak můžeme dozvědět, jakým vývojem procházela jeho vědecká kariéra. Smith nás provází uzlovými body, jimiž procházel vývoj jeho badatelského zájmu již od studentských let. Smith přitom nezapře svoji pečlivost, s níž přistupuje ke své práci a studiu a jež je vskutku příkladná.⁴ Dále, po nastínění klíčových momentů a strategií, osob a konceptů, které nějak významně ovlivnily vývoj jeho myšlení a potažmo i celé vědecké kariéry, následuje přehledná prezentace ústředních témat, kterým se Smith dlouhodobě a soustavně v rámci svého bádání věnuje.⁵ Mimo jiné tu můžeme nahlédnout do formování jeho přístupu ke kategoriím, kterými se ve svých pracích Smith vždy nějak zabíral. Jak je snad z výše uvedeného patrné, tento esej rozhodně není nijakým poetickým pojednáním o osudech Smithovy vědecké kariéry, ale naopak spíše věcným doplňkem a zároveň výborným úvodem k četbě jeho prací, který napomáhá podhalit zákulisí jejich vzniku a tak i jejich lepšímu pochopení.

V následujících pěti esejích, tj. kapitolách 2–6 se Smith pokouší kriticky vypořádat s některými tradičními přístupy v religionistice, na jejichž půdorysu se utvářely Smithovy „trvalé zájmy“ (viz pozn. 4 výše). Poukažme na kapitoly 2 a 3, které jsou tvořeny dvoudílnou studií, věnovanou Eliadově *Pojednání o dějinách náboženství* u příležitosti 50. výročí jeho vydání.⁶ V kapitolách 7–10 je hlavním tématem Smithův zájem o využití problematiky klasifikace a taxonomie v rámci religionistiky. Za zmínku zde stojí zejména studie „Religion, Religions, Religious“,⁷ která tvoří 8. kapitolu

² Jde po řadě o kapitolu 1, „When the Chips Are Down“, kapitolu 4, „The Topography of the Sacred“, kapitolu 15, „Re: Corinthians“ a kapitolu 17, „God Save This Honourable Court: Religion and Civic Discourse“.

³ Jedná se o výraz, který Smith převzal na základě anglického překladu Sartrovy hry *Les Jeux sont faits* (1947) a který, jak vysvětluje, značí ukončenost či hotovost něčeho. Domnívám se, že vhodným českým ekvivalentem je výraz „a je po štákách“. Srov. Smith 2004: 1.

⁴ Čtenáři jsou například představeny zásady četby, které si Smith sám pro sebe stanovil, např. co a jak moc a jakým způsobem číst. Srov. *ibid.*, 37, pozn. 27.

⁵ Pro tato témata používá přiléhavé skupinové označení „trvalé zájmy“ (*persistent preoccupations*). Viz *ibid.*, 13 a *passim*.

⁶ Acknowledgments: Morphology and History in Mircea Eliade's *Patterns in Comparative Religion* (1949–1999) představuje první Smithovo ohlédnutí za Eliadem od jeho smrti v roce 1986. Srov. Smith 2004: 50, pozn. 71.

⁷ Studie byla vydána v rámci příručky editované M. C. Taylorem (*Critical Terms for Religious Studies*, Chicago: The University of Chicago Press, 1998, 269–284).

a která je s ohledem na uvedené téma již klasikou. Následující tři eseje, které tvoří kapitoly 11–13, se soustřeďují kolem konceptu konstrukce diference, který je výsledkem Smithova dlouhodobého zájmu o „nesourodost“ (*incongruity*) v datech, s nimiž religionistika pracuje. Tyto tři studie, jak uvádí autor v předmluvě, jsou jakýmsi násatínem samostatné práce na dané téma, kterou má autor již několik let rozdělanou.⁸ Kapitoly 14 a 15 se zabývají účelem (*purpose*) srovnávání s ohledem na problematiku postupů zobecnování a přepisu. Ústředním pojmem dvou posledních kapitol je pak pojem překladu, kterým se Smith v poslední době začal zabývat, přičemž se snaží stírat uměle vytvářené hranice mezi oblastmi vědy, výuky, správy a služeb. Upozorníme, že závěrečná eseje (kap. 17), která se věnuje nakládání s otázkami a pojmem „náboženství“ ve formulacích určitých institucí americké veřejné správy, je dostupná jako autorský výstup v digitální podobě na internetu.⁹

Na závěr naší recenze knihy *Relating Religion* si povšimněme drobné, ale zato zajímavé autorovy poznámky, uvedené hned v úvodu v místech, kde se zmiňuje o svých rozpracovaných projektech a tedy i o tom, co v předkládaném souboru esejů nenajdeme. Mimo jiné se jedná o sadu strukturálních studií zabývajících se rituálem. Smith se teorii rituálu věnuje posledních patnáct let, přičemž se snaží rozvíjet výsledky, k nimž dospěl v rámci své práce *To Take Place*.¹⁰ Nicméně ve zmiňované pasáži Smith v této souvislosti hovoří o jistém zpoždění, které jeho projekt nabral s ohledem na „potřebu plně pochopit a zohlednit poslední vývoj v kognitivních teoriích rituálu, zvláště pak práci E. Thomase Lawsons, Roberta N. McCauleyho a Harvey Whitehouse“.¹¹ Ano, už i sám velký Jonathan vnímá potřebu zapojit do teoretické práce v religionistice kognitivní přístup... Tedy neváhejme, aby nám neujel vlak!

⁸ Smith tvrdí, že práce by měla mít název *Close Encounters of Diverse Kind* s podtitulem *Studies in the Western Imagination of Diference*. Viz Smith 2004: ix–x; srov. též McCutcheon, R. (2006), „Relating Smith“, *The Journal of Religion*, 86, 2006, 294, pozn. 24.

⁹ Viz <http://webcast.ucsd.edu:8080/ramagen/UCSD_TV/7910.rm>; pro přehrání je nutný Real Player.

¹⁰ Srov. Smith 2004: 50, pozn. 71.

¹¹ *Ibid.*: xi–xii.